

JOSTEIN GAARDER

DVORAC
U PIRENEJIMA

Prevela s norveškoga
Anka Katušić Balen

I.

Evo me, Steinn. Bilo je čarobno opet te vidjeti. I to ondje! Tako si se zbunio da si stalno hodao. Nije to bio »slučajan susret«. Na djelu su bile neke sile, sile!

Četiri smo sata bili sami. Pješačili i pješačili. Poslije Niels Petter nije bio osobito raspoložen. Nije izustio ni riječi dok nismo stigli u Førde.

Išli smo u dolinu. Pola sata poslije, obreli smo se kod brezika...

Cijelim putem nismo zucnuli ni riječi. O tome! Govorili smo o svemu drugome, ali o tome ne. Kao onomad. Nismo se znali skupa postaviti prema tome što se dogodilo. Tako smo se zbunili, možda ne ti kao ti, i možda ne ja kao ja, nego nas dvoje. Čak si nismo zaželjeli laku noć. Sjećam se da sam posljednju noć spavala na kauču. Sjećam se i mirisa dok si pušio u drugoj sobi. Činilo mi se da vidim tvoju savijenu šiju kroza zid i zatvorena vrata. Zgrbio si se nad pisaćim stolom i pušio. Sutradan sam otišla i nismo se vidjeli više od trideset godina. Neshvatljivo!

Iznenada smo se probudili, nakon dugogodišnjega Trnoružićina sna — kao da nas je trgnula neka čudesna budilica! Otiš-

li smo tamo, posve neovisno jedno od drugoga. Isti dan, Steinn, a novo stoljeće, u posve novom svijetu. Nevjerojatno, poslije više od trideset godina.

Nemoj mi reći da je bilo slučajno. Ne reci da nema upravljanja!

Od svega je najnadrealističnije bilo kad je vlasnica hotela iznenada izašla na balkon, a ona bje onomad mala kćerka. I njoj je prohujalo više od trideset godina. Vjerujem da ju je zgronio taj životni *déjà-vu*. Možeš li se sjetiti što je rekla? Guba je da su oni još skupa, rekla je. Zapekle su me te riječi. A bile su dosjetljive, jer se ti i ja nismo vidjeli otkad smo pazili tri djevojčice jednoga prijepodneva sredinom 70-ih. Tom smo uslugom zahvalili na posudbi bicikala i tranzistorčića.

Sada me zovu. Srpanjska je večer, a ljetujemo uz morsko Ždrije-lo. Vjerujem da peku pastrve, Niels Petter nosi mi čašicu žestice. Dao mi je deset minuta kako bih završila, a ja te minute trebam jer bih te zamolila nešto važno.

Ne bismo li se mogli svečano dogovoriti da izbrišemo svu e-poštu koju šaljemo jedno drugome, čim je pročitamo? Mislim odmah, smjesta, očigledno ćemo tako izbjeći sve što zovu kopija.

Ja taj novi kontakt vidim više kao ustreptalu misaonu struju između dvije duše, nego kao razmjenu pisama koja će ostati između nas i budućnosti. Zauzvrat tako možemo sebi dopustiti da o svemu pišemo.

Osim toga, imamo bračne drugove i djecu. Neću da mi u laptopu bude svašta.

Ne znamo kad ćemo otići, ali jednog ćemo dana zbrisati s toga karnevala sa svim maskama i ulogama, a iza nas će ostati samo nekoliko letimičnih rekvizita, prije nego što i njih vjetar pomete.

Otići ćemo iz vremena, iz takozvane »stvarnosti«.

Prolaze godine, ali nemam mira jer se nešto u vezi s onim što se onomad dogodilo — iznenada može opet pojaviti. Katkada kao da mi je netko za petama ili kao da mi netko dašće za vratom.

Neću zaboraviti plava svjetla u Leikangeru, a još se stresem kad god iza mene vozi neki policijski automobil. Prije nekoliko mi je godina na vrata pozvonio policajac u odori. Valjda je vidio kako sam se sva stresla. A samo je pitao za neku adresu u susjedstvu.

Sigurno ti se čini da se nepotrebno uzrujavam. Osim toga, nastupila je zastara kaznene odgovornosti.

Ali sram ne zastarijeva...

Obećaj mi da ćeš izbrisati!

Tek si na ruševinama staroga pastirskoga stana rekao zašto si došao. Pokušao si izložiti što radiš ovih trideset godina, uputio me u svoj klimatološki projekt. Upravo si stigao nešto nabaciti o svom osobitom, snažnome snu noć prije našeg susreta na balkonu. Kozmički san, rekao si i na tome je ostalo jer su junice doskakutale do nas i zapravo nas gonile opet u dolinu. Zato više nisi govorio o snu.

A to o tvojim kozmičkim snovima, pisano je u kartama... Htjeli smo pokušati spavati samo nekoliko sati, ali bili smo preveć ustreptali, očigledno da jesmo, pa smo ležali sklopljenih očiju i šaptali. O zvijezdama, galaksijama itd. Samo o tako velikim, dalekim i nadređenim stvarima...

Danas je čudno na to misliti. Bilo je to prije nego što smo *vjerovali*. Prije toga.

Opet me zovu. Još posljednji komentar prije nego što ti pošaljem. Voda se onomad zvala Eldrevatnet. Nije li to čudno ime za planinsku vodu daleku od svega? Mislim: tko je bio »eldre« (=*stariji*) gore između sljemena i glavica?

Vozim se s Nielsom Petterom, samo piljim u autokartu. Nisam odonda tamo bila, a nikako da dignem pogled, uz onu

vodu nikako. Nekoliko smo minuta poslije prešli i ono drugo mjesto, mislim na zavoj uz ponor. Bila je to najbolnija točka.

Ne vjerujem da sam digla pogled s karte dok se nismo spustili u dolinu. Tako sam naučila mnoge nazive koje sam naglas čitala Nielsu Petteru. Nešto sam morala raditi. Bojala sam se da ću doživjeti slom živaca pa mu sve morati odati.

Tada smo došli do novih tunela. Navaljivala sam da vozimo kroz njih, a ne uz crkvu-brvnaru pa starom cestom uz rijeku. Drobila sam gluposti da je kasno i da nam se žuri.

Eldrevatnet, dakle.

Bijaše Bakica Brusnica postarija, »eldre«. Bar nam se tada činilo. Postarija dama, rekli smo. Postarija dama ogrnuta ružičastim šalom. Morali smo se uvjeriti da smo isto vidjeli. I to dok smo još govorili.

Doista, bila je kao ja danas, ni starija ni mlađa. Žena srednjih godina...

Kad si došao na balkon, bilo mi je kao da susrećem sebe. Posljednji smo se put vidjeli prije trideset godina. Ali ne samo to. Posve mi se jasno učinilo da sebe vidim izvana, mislim iz tvojega motrišta i tvojim pogledom. Odjednom sam ja Bakica Brusnica. Zapljusnuo me taj alarmantni osjećaj.

Opet zovu. Već treći put, pa ću poslati i izbrisati. Misli na te Solrun.

Moram razmisliti kako ne bih napisala »tvoja Solrun«, jer nije ni bilo raskida među nama. Samo sam uzela nešto svojih stvari i otišla. Nisam se vratila. Prošla je gotovo godina dana kad sam ti iz Bergena javila da mi pošalješ moje stvari, pa ni tada nisam to smatrala formalnim prekidom — bilo je samo najpraktičnije, budući da sam tako dugo ostala s one strane planine. Poslije nekoliko sam godina upoznala Nielsa Pettera. Trebalo je više od deset godina da se nađete ti i Berit.

Bio si strpljiv. Nikada od nas nisi posustajao. A meni je katkada kao da sam bigamistica.

Neću nikada zaboraviti što se dogodilo na planinskome prijelazu. Kao da ne prođe nijedan sat, a da ne pomislim na to.

No poslije se nešto dogodilo, a bilo je i čudesno i nadobudno. Danas to smatram darom.

A da smo uspjeli zajedno primiti taj dar? No izbezumili smo se od straha. Prvi si puknuo i čekao da te zaštitim. Iznenada si ustao i otrčao.

Već nakon samo nekoliko dana naši su se putevi razišli. Izgubili smo sposobnost ili volju pogledati jedno drugome u oči.

Nas dvoje, Steinn. Ne možeš povjerovati!

Solrun, Solrun! Tako si lijepa bila! Blistava u crvenoj haljini, leđima okrenuta fjordu, vrtu i bijeloj balkonskoj ogradi!

Odmah sam te prepoznao. Ili je to bilo priviđenje? Bila si to ti — kao izrezana iz neke posve druge epohe.

A moram odmah reći: doista nisam imao asosijacije na »Bakicu Brusnicu«.

Pa ti ćeš pisati! Usrdno sam se nadao tih tjedana da doista hoćeš. Moj je prijedlog da si mejlamo, ali naposljetku si rekla da ćeš se javiti čim to prođe, pa je tako inicijativa ostala na tebi.

Bilo je presnažno, taj naš susret upravo u istome zakutku kao onda. Kao da smo živjeli uz prastari dogovor da se nađemo upravo ondje. A uopće se nismo dogovorili. Bio je to bajan slučajan susret.

Izašao sam iz blagovaonice, na tanjuriću nosio šalicu punu kave, zapanjeno sam prolio malo kave i opekao ručni zglobov,

imaš ti pravo, jedva sam se držao na nogama, a morao sam spašavati šalicu da ne tresne na pod.

Kratko sam pozdravio tvoga muža koji je iznenada po nešto pohitao u automobil, ti i ja razmijenili smo tek pokoju riječ, a onda je naišla vlasnica hotela. Možda me vidjela kad sam prolazio ispred recepcije. Zapravo me prepoznala nakon trideset godina, iz vremena kad joj je mama vodila hotel.

Ti i ja stajali smo *tête-à-tête*. Očito nas je smatrala bračnim parom srednjih godina koji je u pravadnini bio na ljubavnome putovanju u fjordovskome rukavcu prije nego što smo se okučili i skupa proveli cijeli život — pokušao sam je shvatiti — i najzad se, možda u naletu akutne nostalgije, vraćamo kulisama svoje mladenačke pustolovine. Očigledno, morali smo na balkon nakon doručka, kao kad smo prestali pušiti, taman posla, ali morali smo vidjeti bukve, fjord i planine. Jer to smo onomad uvijek činili.

Vidjeh novu recepciju i novi kafić za putnike i namjernike, ali stabla, fjord i planine bili su isti. U salonu gdje je otvoreni kamin bilo je pokućstva, pa i slika. Biljarski je stol isti kao nekoć, a sumnjam da su ugodili stari glasovir. Na njemu si svirala Debussyja i nokturne Chopinove. Neću zaboraviti kako su se drugi gosti skupljali oko glasovira pa ti zaneseno pljeskali.

Prošlo je trideset godina, no vrijeme kao da se zaustavilo.

Ipak zaboravih i jedinu stvarnu promjenu. Tuneli su novi! Brodom smo onomad i došli i otišli. Nije bilo druge mogućnosti.

Sjećaš li se kako nas je obuzeo nemir kad smo čuli da je uplovio posljednji trajekt? Selo bje zatvoreno, pa smo morali čekati i ostatak večeri i sljedeće jutro prije nego što M/B *Nesøy* isplovi iz fjorda i doveze tijekom prijepodneva nove putnike. Darovana odgoda, rekosmo. Da je to danas, vjerojatno bismo na verandi bili cijelu večer i motrili automobile koji izlaze iz tunela. Hoće li svi na zapad ili će tko skrenuti uz Ledenjački muzej u hotel po nas, pa nas strpati u pritvor?

Uostalom, zaboravio sam da smo joj pazili kćeri. Dakle, ne sjećam se svega.

Pridružujem se prijedlogu: izbrisati e-poštu čim pročitamo, pa odgovoriti i izbrisati odgovor čim ga pošaljemo. Ni ja ne volim imati krcat disk. Katkada ti lakne ako ventiliraš misli i asocijacije. Danas i previše riječi pohrane i čuvaju, bilo to na netu ili na memorijskim ključićima i tvrdome disku.

Davno sam izbrisao e-poštu koju si mi poslala, čim sam se smjestio da odgovorim. Moram priznati, i brisanje ima svoje nedostatke, jer već mi nedostaje mogućnost da prečitavam tvoje poruke. Tako mi je sve prema sjećanju, a tako će se i nastaviti razmjena e-pošte.

Upućuješ na to da su možda natprirodne sile iza flagrantnog ponovnog susreta na hotelskoj verandi, a što se tiče takvih pitanja, od prvoga trenutka oprosti što se izražavam iskreno kao onomad. Moram smatrati takve susrete slučajnim događajima iza kojih nije ni volja ni »upravljanje«. U tome slučaju riječ je, doduše, o *golemoj* slučajnosti, a ne samo o trivijalnosti. Uzmi u obzir i sve one dane kada ne doživljavamo ništa slično.

Uz opasnost da potpadnem pod tvoju sklonost okultnome, ipak ću ti nešto povjeriti. Kad je moj autobus izašao iz dugoga tunela kod Bergshovdena, fjord bje pod maglom i nisam vidio ništa ispod sebe. Vidjeh visove, ali i fjord i doline bili su izbrisani iz krajolika. Onda još jedan tunel, a kada sam iz njega izašao, bio sam pod oblacima. Vidjeh fjord i tri dolinska dna, ali sada više nisam razabirao planinske obronke.

Pomislih: Zar je ona ovdje? I ona će doći?

I došla si, sutradan ujutro bila si na verandi u gotovo djevojačkoj ljetnoj haljini kada sam balansirao noseći iz blagovaonice šalicu prepunu kave.

Bilo je kao da sam te ja stvorio, kao da sam te ja prizvao u stari drveni hotel upravo toga dana. Kao da si se tu, na verandi, rodila iz moga sjećanja i iz moje čežnje.

Nije čudno što si mi vazda u mislima, odjednom sad, kad sam se vratio u ono što smo onomad nazivali »erotski zaku-tak«. Iako smo istodobno stigli, očito je to bila puka sreća.

Za doručkom sam mislio na te dok sam pio sok od jabuke i rezuckao jaje. Posve me dotukao moj grozomorni san. Odnio sam kavu na verandu. I gle — ondje si bila ti!

Žalio sam tvoga muža, osobito kada smo mu jedan sat poslije okrenuli leđa i udvoje otišli u planine.

Način na koji smo se držali i način na koji smo počeli čavrljati, doživjeli smo kao umilni odjek onoga doba kad smo ovdje boravili, mladi kao rosa. Dolina bje ista, a kao što rekoh: Još si mladolika.

Ne vjerujem u sudbinu, Solrun. Doista ne.

Spominješ »Bakicu Brusnicu«. Time dodiruješ nešto najčudnovatije što sam doživio. Nisam je zaboravio, ja je ne poričem. No čekaj. Nečemu sam svjedočio na putu kući.

Kada ste otputovali, bio sam na otvorenju novoga klimatološkoga centra sljedećega prijepodneva. Rekoh da ću o tome za ručkom održati kratak govor. U petak prijepodne vozio sam se brodom Balestrand-Flåm, pa onda još koji sat vlakom u Myrdal i bergenskim vlakom u Oslo.

Malo prije Myrdala vlak se zaustavio uz moćni vodopad, zove se Kjos. Turiste su gotovo izgurili iz vlaka kako bi fotografirali vodopad ili bar pogledali zapjenjenu snježnobijelu kaskadu.

Dok smo čekali na peronu, iznenada se pojavila na proplanku desno od vodopada vila *hulder*, ljepota-pastirica kravljega repa. Kao da je odjednom skočila iz niotkuda. A i nestala

je iznenada, ali samo u djeliću sekunde, jer se opet pojavila tridesetak ili pedesetak metara dalje. To se ponovilo nekoliko puta.

Što ti o tome misliš? Zar se taj začarani *haugfolk*, svi ti pusti vilenjaci i vile prigorkinje, ne moraju pokoravati prirodnim zakonima?

Nemojmo trčati pred rudo. Zar mi se pričinilo ili je to vizija? Pa bar je stotinjak turista ondje doživjelo isto što i ja. Jesmo li svjedočili nečem natprirodnome, mislim, vodootpornoj vili prigorkinji ili prirodnome duhu? Ne, nismo. Očito je sve to bilo osmišljeno za turiste, a jedino što ne znam jest satnica tih vrlih djeva.

Nisam li što zaboravio? Da, jer iako se djeva nije kretala krajolikom na prirodan način, skočila je munjevitom brzinom. Da, da. A to je trik! Koliko je točno »vila« hujalo uz vodopad Kjos toga popodneva, ne znam. Valjda dvije-tri, za istu satnicu.

Pišem ove retke jer sam zaključio da možda tada na nešto ipak nismo mislili, ali smatram da to ni sad nije prekasno razmatrati. Možda je i »Bakica Brusnica« bila na neki način neu-mjesna. Možda je glumila, možda se s nama našalila, možda nismo jedine žrtve njezine savršene brusničnosti. Svagdje ima takvih seoskih čudaka.

Jesam li opet što zaboravio? No da! Nije se samo stvorila iz niotkuda. Kao da je malo poslije svoga skeča u zemlju propala. Možda i jest. Možda se ta šaljivica navrat-nanos bacila u staru jamsku zamku, što ja znam? Nismo temeljito pretražili teren, nego smo se sjurili u dolinu kao da nam je vrag za petama.

Katkada kažemo: Vjerujem tek kad vidim. Nije posve sigurno da u to moramo vjerovati. Katkada bismo prije procjene trebali bar protrljati oči. Pitajmo se kako nas je nešto/netko preveslao. Tada se to nismo pitali. Bili smo izvan sebe od straha. Osim toga, zbacilo nas je s nogu to što se dogodilo

pred koji dan. Kada nešto pogodi jedno od nas, zahvaća i bolju polovicu.

Ne osjećaj se odbačenom. Silno sam se razveselio što te opet vidim, motao sam se onuda i smješkao se. Mislim da nema ničega ravnodušnog ili besmislenog u takvim slučajnim susretima. Mogu biti prevažni, jednostavno zato što nas dohvate i obilježe.

Osim toga, možda su presudni za to što se dogodi.

A upravo smo se tu opet sreli. Pa smo opet išli na Fjellstølen. Tko je mislio da će se nešto slično ponoviti?

Četverosatna šetnja nije dosadna ako stalno imamo takve zajedničke izletice, recimo jedan do dva puta u godini, ali ako je otada prošlo više desetljeća, četiri su sata preduga. Suprotnost toga jedinog susreta i ničega — jest presnažna.

OK, Steinn. Divno je što se javljaš. Istodobno me podsjećaš zašto smo se razišli. Jedan je razlog što smo tada, kao i sad, posve različito tumačili neke stvari koje smo skupa doživjeli. Drugi je razlog da si uvijek svisoka govorio o mom tumačenju.

Ipak, divno je što se javljaš. Nedostaješ mi. Daj mi malo vremena, odgovorit ću čim budem bolje volje.

Nisam htio govoriti svisoka, ali ne sjećam se točno kako sam se izrazio. Što sam napisao? Zar nisam pisao da idem kući uzdrman, jer smo se opet sreli?

Uostalom, moram reći još nešto. Iz fjorda sam isplovio trajektom koji se zove kao fjordovski rukavac. Pristali smo u Helli i ondje parkirali svoje jadno vozilo — tako je čudnovato bilo gledati s palube trajektni gat — a onda smo prešli glavni fjord

do Vangnesa, prije nego što smo zaokrenuli i pristali u Balestrandu. Išao sam tamo-amo po rtu uz hotel čekajući gliser iz Bergena. Malo je kasnio. Vjerujem, pola sata, a kada se ukrcah, otkrio sam da se brod zove *M/B Solundir!*

Protrnuo sam. Očito, mislio sam na te. Nisam mislio ni na što nego na tebe otkad smo si, prije dva dana, mahali na rastanku na starome parobrodskom pristaništu. Osim toga, razmišljao sam o ljetu koje smo proveli na otočju Solund i posjetili tvoju baku s majčine strane. Nije li se zvala Randi? Randi Hjønnvåg?

Nisam samo utonuo u misli, radije bih to nazvao stanjem svijesti jer iznenada me preplavila bujica starih doživljaja, živih slika i dojmova iz doba kad smo bili tu, uz morsko ždrijelo kao par dvadesetogodišnjaka, gotovo kao inserti iz filmskih epizoda za koje se uopće nisam sjećao da sam ih ikada snimio, ali to nije bio nijemi film, jer kao da ti čujem glas, čuo sam kako se smiješ i govoriš mi. Osim toga, zar nisam čuo lahor i morske ptice, nisam li mirisao tvoju dugu tamnu kosu? S mirisom mora i alga. To ne bje običan misaoni proces, naviralo je kao gejzir potisnutih blaženstava, ili kao *flash-back* vremena koje je nekoć bilo naše.

Sreo sam te u starome drvenom hotelu gdje smo boravili prije više od trideset godina, a plovim brodom nazvanom po otočnoj općini iz koje potječe cijela obitelj tvoje majke. Nisi li tada rekla i da su te nazvali po toj općini? Govorili smo o Ytre Sula, najudaljenijem otoku gdje je stanovala tvoja baka s majčine strane. Solrun i Solundir! Zar je onda čudno što sam se sav stresao?

Možda da se ipak ne damo navući pa izvoditi okultne konkluzije iz takvih slučajnih poveznica. Brodsko su ime posve jednostavno preuzeli od te općine u kotaru, više nego uočljivo. Smirio sam se, ali dugo sam ostao na palubi i smješkao se.

Što ti misliš?

Tu sam. Na Solundu. U staroj kući u Kolgrovu, gledam stjenovite otočiće i grebene. Upravo sad vidik kvare dvije muške noge. Niels Petter na aluminijskim ljestvama boji prozorske okvire na katu.

Kad smo ti i ja u srijedu došli s Fjellstølena, muž mi je hitao jer moramo pokušati biti kod kuće u Bergenu ili bar u Kveldsnyttu, smatrao je.

Vozili smo dolinom Bøyadalen i tunelom do ledenjaka, bilo je već oko tri. Izašavši iz tunela, vidjeli smo kako se magla diže, a sunce probija dok smo vozili uz Jølstravatnet. To o magli bilo je jedino što je Niels Petter komentirao prije nego što smo prošli Førde. Razišla se, rekao je. Tada smo obišli fjord kod Skeia. Pokušavala sam oživjeti razgovor, ali iz njega nisam ništa više izvukla. Poslije sam shvatila da njegova jedina replika možda nije tek meteorološki komentar, nego magla utječe na njegovo raspoloženje.

Južno od Førdea, okrenuo se prema meni i odjednom smatrao da je previše vožnje za taj dan. Možemo noćiti u kući mamine obitelji, sad je zovemo »ljetnikovac«. Isprva smo htjeli ravno kući, prije svega zbog njegovih planova za sutra, ali ovaj prijedlog bio je njegov doprinos pomirenju, zato što je bio strahovito mrzovoljan kada sam išla s tobom na dugu šetnju — poslije više od trideset godina, Steinn — a osim toga, zato što je poslije tako dugo šutio u automobilu. Tako je i bilo. Prešli smo fjord iz Rysjedalsvika u Rutledal, pa na otoke i Solund. Bio je divan dan u Ždrijelu dok si bio na otvorenju Klimatološkoga centra. Dakako, uputila sam ti nekoliko misli, mislim, sjećanja i trenutne snimke, dakle, trenuci koje smo onomad doživjeli. To sam nastavljala sljedećih dana, bila su to snažna sjećanja, a nekoliko ti ih je stiglo kao »filmski inserti«, a ne sjećaš se da si ih ikada snimao...

Kući u Bergen stigli smo u četvrtak kasno navečer. U petak sam rano ujutro sišla na mul Strandkai gledati kako isplovljava *M/S Solundir*. Iz Bergena kreće u osam. Znala sam da toga prije-

podneva putuješ iz Balestranda, pa to si rekao, a budući da je ipak bilo rano jutro, šetala sam od Skansena preko Fisketorga na Strandkai. Da ti poželim sretan put, Steinn, da se opet rastanem. Sigurno iracionalno, ali sam uvidjela da želim. I nemoj mi reći da ti pozdrav nije došao. Zgodna mi je pomisao da ćeš ići na Solundir, maštam o tome da ćeš misliti na mene i na našu ljetnu pustolovinu.

Brod se ne zove po meni. Kao što kažeš, nosi ime otočne općine u Ždrijelu na ušću Sognea gdje sam bila dan prije. Ovdje pišem i gledam more. Srećom su se one noge pomaknule, jer ometale su mi i vidik i sjećanje...

Solundir je jednostavno staronordijska množina imena *Solund*, ovdje su stotine otoka Solund. *Sól* znači »krš«, a *-und* znači »bogot«. Otoci Solund, dakle, krševiti. Precizan je geološki opis u jednome stihu norveške himne »Krš naš, vjetrom i olujama morskim šiban...«

Sjećaš se kako smo trčkarali pa se igrali skrivača između psihodeličnih kamenjarskih oblika toga šarenoga konglomerata! Sigurno nisi zaboravio da smo satima skupljali oblutke toga skulpturalnoga krajolika. Skupljao si mramor, a ja crvene kamenčiće. Još ovdje blistaju, i tvoji i moji. Rabim ih u cvjetnim gredicama.

Točno, baka mi se zvala Randi, ne čudim se što se toga sjećaš, vas ste dvoje bili ljudi jedno za drugim. Sjećam se, jednom si za moju baku s majčine strane rekao da je najtoplija, najdivnija osoba koju poznaješ. Stalno je radila u svome malenome vrtu i pjevušila: Naš Steinn! Bilo je nešto osobito u tome »naš Steinn«. Moja baka s majčine strane nije prije poznavala takvoga momka.

I mama mi je tu odrasla, to znaš, u danas najzapadnijem naselju naše zemlje. Djevojačko joj je prezime Hjønnvåg, i toga se sjećaš, a kada su mi roditelji dali ime Solrun, nije to bilo bez veze! Jednostavno, bili su malkice ponoseni obiteljskom poviješću.

Evo nas ovdje, zapravo smo učtvero, prije nego što za koji dan počne škola i svakodnevnica. Ingrid je studentica! Neuobičajeno je zatišje u Ždrijelu, a jučer smo u vrtu roštiljali.

Svijet nije mozaik slučajnosti, Steinn. Svijet je povezan.

Lijepo da odgovaraš. Srećom si bolje volje.

I tako si sad ondje. Kao da sam tamo i ja, budući da mejlamo jedno drugome. Smatram da dvoje može uzajamno biti blizu, i na velikoj udaljenosti. Slažem se da je svijet povezan.

Ganutljivo, sišla si ujutro na ukrcavalište Strandkai kako bi mi poslala pozdrav na gliser. Čini mi se da te vidim kako juriš niza stube iz Skansena, sjetih se jednoga španjolskog filma. Ako nisam prije, bar sad potvrđujem da mi je pozdrav stigao.

Na putu u Mundalsdalen rekao si da odbijaš sve »tzv. natprirodne fenomene«. Ne vjeruješ ni u telepatiju, precizirao si, ni u kakav oblik vidovitosti ili *clairvoyance*. Riječi su uslijedile kad sam navela neke najzornije primjere upravo takvih događaja. Možda ne želiš rabiti antene koje imaš, ni strgnuti svoj par konjskih naočnjaka. Možda nećeš priznati da ti katkada zapravo »odnekuda primaš« to što smatraš svojim impulzivnim zamislima.

Nisi ti sam, Steinn. Danas ima puno psihičke sljepoće, a ima i bezbroj siromašnih duhom.

Ja sam međutim, tako naivna da ne mogu prihvatiti kao jednostavan slučajan susret to da se opet našosmo na hotelskoj verandi. Vjerujem u svojevrsnu režiju. Ne pitaj me kako ili na koji način, jer doista ne znam. Ne razumjeti — nije isto kao zatvoriti oči. Ni kralj Edip nije vidio koje ga sudbinske niti

pokreću, a kada ih je uočio, osjetio se tako postideno da se oslijepio. U odnosu na svoju sudbinu, bio je stalno slijep.

Kao ping-pong. Možda da si mejlamo tijekom popodneva? I ja ću skoknuti na Solund. Može?

Govorimo! Sada su nam ferije, a kod kuće imamo nepisano pravilo da na ferijama svima bude »po želji«. Obroke jedemo svi zajednički. Osim doručka, jer doručujemo onim ritmom kojim ustajemo. Nedavno smo ručali pa sam sada bez obveza jer navečer kasno objedujemo. Ne bude li vjetra, možda ćemo i danas roštiljati.

A ti? Da malo popodne navratim?

Nažalost, nemam se pohvaliti ni s čime što je dostojno tvoje okolice. U otužnome sam sveučilišnom uredu kampusa Blinderna, do dogovora s Berit u Majorstua oko 19 h. Idemo u Bærum posjetiti njezina starog oca, intelektualca svježega duha. Dotle je još daleko pa tako sad ti i ja imamo nekoliko sati.

Nemoj zaboraviti da sam pet godina studirala u Blindernu. Te godine, Steinn... Egzotično mi je o njima sanjati.

Mislim da onomad nisi ni sanjao da ćeš biti profesor Sveučilišta u Oslu. Nije li ti cilj bilo profesorsko mjesto u nekoj srednjoj školi?

Imao sam gotovo opasan višak vremena kad si otišla pa sam doktorirao i dobio istraživačku stipendiju. Možda bi bilo lijepo da prestanemo govoriti o »onomad«. Baš me zanima tko si danas.

Pa, profesorica sam, govorili smo o tome! Zapravo se nisam pokajala. Smatram privilegijom zarađivati za život tako što sam nekoliko sati na dan s mladim, angažiranim ljudima, i to u stručnome kontekstu koji me ispunjava. Nije kliše da učimo sve dotle dok imamo đake. U svakoj mojoj grupi, bio je uostalom, poneki plavokosi kovrčavac koji je budio sjećanja na tebe i nas dvoje onomad. Jedne ti je godine jedan stvarno sličio, a imao je i gotovo isti glas.

Ti imaš riječ. Pisala sam da ne smatram posve slučajnim susretom to što smo se iznenada zatekli na balkonu...

Pa da! A riječi »sudar« ili »slučajan susret« upućuju upravo na nešto što je statistički malo vjerojatno. Jedanput sam izračunao da je šansa da kockom ostvariš niz od dvanaest šestica, i to dvanaest zaredom, jedan prema dvije milijarde. To ne znači da se nikada nije dogodilo da netko posve slučajno kockom baci isti broj dvanaest puta zaredom, a to je jednostavno zato što su milijarde ljudi na planetu i gotovo se svagdje kockaju. Govorimo u takvom pojedinačnome slučaju o »vjerojatnosti« ili o mogućnostima astronomskih dimenzija i mnogi se u takvim situacijama histerično smiju, jer statistika kaže da bi trebalo tisuće godina bacati kocku za razumnu šansu da se baci niz od dvanaest, a to se može dogoditi i posve spontano, u roku od nekoliko sekunda. Nije li to divno?

Ko grom me pogodilo kad sam te sreo! Uzdrvalo me. Osim toga, bez oklijevanja ću to nazvati sretnim susretom. No nije bio »natprirodan«.

U to si posve uvjeren?

Gotovo posve, pa da. Osim toga, siguran sam da nema te sudbine, upravljanja ili duševne sile koja može utjecati primjerice, bacanja kocke. Dakako, moguće su varke i prijevare. Osim toga, možemo se pogrešno sjećati ili krivo prenijeti, ali na fizička zbivanja *zapravo* ne može utjecati sudbina, Božja providnost ni pseudofenomen koji neki zovu »psihokineza«.

A jesi li čula kako se netko silno obogatio na ruletu zato što on/ona može snagom misli upravljati i točno predvidjeti gdje će se ruletska kugla naposljetku zaustaviti? Traži se samo sposobnost za nekoliko sekunda dalekovidnosti kako bi sebi osigurali milijunsku imovinu. Nitko nema takve sposobnosti. Nitko! Zato u kockarnicama nema natpisa da je čitačima misli i vidovitima ulaz zabranjen. Nije potreban.

I kad je riječ o hazardnim igrama i o našim životima općenito, uvedimo drugi odnos. Najzačudniji slučajni susret svijeta ima urođenu tendenciju da ga se sjećaš, ovisno o kulturi u kojoj živimo. Možda će niz anegdota o upadljivim događajima uvjeriti neuvježbane da gotovo svagdje ima »sila« koje zadiru u naše živote.

Taj je mehanizam, držim, presudno razumjeti. Selekcija »pobjednika« kojih se sjećamo i prosljeđujemo, priziva u sjećanje Darwinovo učenje o prirodnome odabiru. Samo s tom razlikom što mi u ovome slučaju govorimo o *neprirodnom* izboru. Nažalost, i tako mogu nastati lažne predodžbe.

Možemo više-manje svjesno složiti odnose koji nemaju veze jedni s drugim. To je, vjerujem, tipično ljudsko obilježje. Za razliku od životinja, često tražimo uzrok, na primjer sudbinu, Providnost ili kakvo drugo načelo upravljanja, pa i kad ga nema.

Mislim da smo se posve slučajno tamo sreli onoga ljetnoga dana. Šansa da se to dogodi bila je minimalna — ni ti

ni ja nismo odonda tamo bili — ali ako je i mikroskopska, nije to znak da je riječ o nečem drugom, a ne o jednoj velikoj slučajnosti.

Kad bismo u debelu knjigu morali unijeti najistaknutije primjere u povijesti tih važnih susreta — dakle, pobjednike — morali bismo stvoriti tisuće milijarda mjesta ako hoćemo obuhvatiti i sve gubitnike. Nema šumskoga drveća za tolike knjige. Zapravo nema mjesta za tolike knjige i stabla na planetu.

Tu bih se iznimno osvrnuo samo na jednoga gubitnika, pa pitam: sjećaš li se da si ikada čitala podulji intervju s osobom koja *nije* dobila na Lotu?

Nisi se mnogo promijenio. Pa to je divno, Steinn. Ima neke dječeačke vedrine u tvojoj upornosti.

A možda si slijep. Možda si ograničeni mudrijaš.

Sjećaš li se one Magritteove slike na kojoj kamena gromada slobodno lebdi nad krajolikom — a navrh stijene je, mislim, mali dvorac. Nije moguće da si zaboravio sliku.

Da danas svjedočiš nečem takvom, sigurno bi i to pokušao opovrgnuti. Možda bi rekao da je to namješteno. Kamen je šupalj i pun helija. Ili da ga drži mudro smišljeni splet nevidljivih kolotura i užadi.

Ja sam kudikamo jednostavnija. Valjda bih samo ispružila ruke prema stijeni pjevajući »aleluja« ili »amen«.

U prvom meglu pišeš: »Tu i tamo kažemo: Ne vjerujem dok ne vidim. Uopće nije tako sigurno da u to moramo vjerovati...«

Moram priznati, taj me iskaz zabrinuo. Naime, u mojim ušima zvuči neempirijski — ako ne vjerujemo svojim osjetilnim dojmovima. Zvuči takoreći pomalo srednjovjekovno...

Ako osjetila kažu nešto što se ne slaže s Aristotelom, griješe

osjetila, pa kad je uočeno da se putanje nebeskih tijela ne uklapaju u geocentrični svijetonazor, uvode hokuspokus, takozvane »epicikle« kako bi objasnili što zapravo vide. Crkveni su i inkvizicijski sluge osim toga, zbog autocenzure odbijali gledati kroz Galilejev dalekozor. No sve to znaš...

Misliš li na ovo: *zapravo smo* nas dvoje zapazili kako kame-
na gromada slobodno lebdi iznad one mahovine i vriješišta.
Čudo! Svjetsko čudo! Dometnula bih: Zapažali smo točno istu
stvar, složili smo se.

Jesmo li?

Sigurno, da. Možemo se vratiti svom ponovnom susretu, i poku-
šati odstraniti sve te sudbinske niti...

Kako misliš?

Možda se taj »slučajni susret« duguje nečemu tako banalnom
kao što je telepatija. Možda ti je posve svejedno, budući da si
već odlučio da ne »vjeruješ« ni u prijenos misli.

Vjeruješ u silu težu. A možeš li je objasniti?

Možda, da mi daš šansu ili bar pogledaš kroz moj Galilejev
dalekozor?

Ne znam objasniti silu težu. Jednostavno, ona postoji. Očito,
gledao bih kroz tvoj Galilejev dalekozor. Da ih imaš tucet, kro-
za sve bih gledao. Daj mi prvi.

Nielsu Petteru i meni bio je to spontan izlet, a sigurna sam da sam ja predložila taj dan u Fjærlandu, posjetiti Bokbyen i Ledenjački muzej. Zapravo smo išli kući iz jugoistočne Norveške, Østlanda, u Bergen, valjda ću to podnijeti nakon tolikih godina, smatrala sam, iako će sigurno biti bolno. Pojavilo se kao iznenadna, impulzivna zamisao. Doista, nicalo je to u meni.

A ti si planirao na znatno dulje staze, pa u tome slučaju ti budi pošiljatelj, a ja primateljica. Ne bi to bilo bitno da mi nisi poslao misao da opet ideš onamo, prvi put nakon našega ljetovanja u starome drvenom hotelu. Poenta je u tome da ništa ne osjećamo, ni kad šalješ ni kada primaš. Ništa ne osjećaš u glavi ni kad misliš. Pa i ako misliš na nešto dramatično, silovito ili tužno, *ne osjećaš* da ti se išta u glavi krši u krhotine, zveči ili tare. Zato što naše misli uglavnom nemaju veze s tijelom ili s tjelesnim procesima.

Najjednostavnije je objašnjenje da smo se pojavili, i to istodobno, ondje gdje je nekoć bilo najljepše i najgorče mjesto našega života na Zemlji, smatram, telepatija. Tvoja su objašnjenja ili poricanja složenija, čini mi se da odišu napornom statistikom.

Prema računu vjerojatnosti, naš je ponovni susret na starome balkonu otprilike kao da smo na suprotnim obalama fjorda, ispljujemo zrno jedno prema drugome, pa se sretnu u sredini fjorda i padaju na dno kao jedno tijelo. Možda *to* bje natprirodno. To je čudo preciznosti. Čini mi se da je lakše shvatiti da dvije duše, nekoć tako bliske jedna drugoj, mogu uzajamno daljinski komunicirati o nečem za što su bile duboko emocionalno vezane. Poslao si mi signal da ideš onamo, a ja sam primila signal. I došla sam!

Dakle, telepatija. Taj iscrpno dokumentirani fenomen uvođim kao razumno objašnjenje nečega što odbacuješ kao »bajan slučajan susret«. Eksperimentalno su ga istraživali na više svjetskih sveučilišta, među pionirima je bračni par Rhine s Duke University u Sjevernoj Karolini — i to već tridesetih godina. Ako želiš, poslat ću ti nekoliko referencija, imam bogatu bibliografiju.

Nije li nam kvantna mehanika pokazala kako je sve u svemiru uzajamno povezano, do najmanje čestice?

Uz pomoć nekoliko kolega zapravo sam nedavno malko učila kvantnu fiziku. Naime, u školi smo imali jednogodišnji večernji interdisciplinarni kolokvij. Klub smo prozvali *In vino veritas*, što možda nešto govori o slobodnoj formi socijalnoga druženja, ali nakon nekoliko večeri s fizičarima i prirodoslovcima, ne doživljam to kao da je moderna fizika učinila svijet manje mističnim nego što bijaše u Platonovo doba. Slobodno me ispravi, Steinn, zato što misliš da sve znaš najbolje.

Ako dvije čestice, na primjer dva fotona, imaju zajedničko podrijetlo ili ishodište pa se odvoje i velikom brzinom napuste jedan drugoga, obje će čestice biti povezane kao jedno cijelo. Pa i kad ih, svaku u svojem smjeru, pošalju u svemir pa između njih nastane razmak od svjetlosnih godina, ostat će *protkane*. Svaka će čestica imati informaciju o osobinama druge, a na jednu će »česticu blizanku« utjecati to što se zbiva s drugom. Očito nije riječ o komunikaciji, nego o *vezi* ili o tome što zovu »ne-mjesto«. Svijet na kvantnoj razini zapravo nije ne-mjesto. Čudo je to, možda podjednako neshvatljivo kao sila teža. Einstein je porekao fenomen jer to je doživio kao izazov umu, no nakon Einsteina, to je eksperimentalno potvrđeno.

Ne govorimo o telepatiji, već o telefizici. Iako je ljudima duševni kontakt na velike daljine, smatram, važniji nego kvantna mehanika — jednostavno zato što smo mi ovdje duhovi. Pogledaj zvijezde i galaksije. Digni pogled u komete i asteroide, priušti si sladak smijeh. Unatoč moćnim nebeskim tijelima, mi smo žive duše u ovome svemiru. Što mogu kometi i asteroidi? Što oni mogu osjećati od svega toga? Kakvu imaju samosvijest?

Da sam praznovjerna, rekla bih da fotoni imaju svijest, a prijenosom misli telekomuniciraju jedan s drugim. Pa, ne vjerujem. Vjerujem da mi ljudi imamo posebno mjesto. Mi smo duhovi u kazalištu ovoga svemira!

Steinn! Dok čitaš ove retke, milijarde neutrina struje tvojim mozgom, dolaze sa Sunca, s drugih zvijezda u Mliječnoj stazi i s drugih galaksija u svemiru. I oni su na svoj način izraz svemirskoga ne-mjesta.

Drugi je paradoks da se kvantno-mehaničke čestice kadikad ponašaju kao valovi. A kadikad kao čestice. Eksperimenti su potvrdili da elektron, kao točkica ili »stvarčica«, može istodobno proći kroz dvije različite pukotine ili otvora. Otprilike zbunjuje kao pomisao da jedna teniska loptica istodobno prolazi kroz dva različita otvora u ogradi tenis terena.

Ne molim te ni da shvatiš ni da mi pobliže objasniš kako nešto može biti i val i čestica ili kadikad jedno, a kadikad drugo. Molim te samo, klanjaj se svemiru, takvome kako je zapravo sazdan. Ako su nama fizikalni zakoni zagonetni, ne mora tako biti. Žao nam je da ne možemo objasniti sve između neba i Zemlje, pjesnicima je to primjerena jutarnja vježba — tj. elegično kimanje zbog toga kako malo razumijemo pretajnoviti svemir u kojem se nalazimo, ali mu se do daljnega moramo klanjati.

To što mi možeš poslati misao koju primam više-manje svjesno, možda nadilazi to što možemo danas objasniti matematički ili fizikalno. Teže nego se klanjati srednjostrujaškoj kvantnoj fizici jest da se to ne može dogoditi.

Ili?

Britanski matematičar i astrofizičar James Jeans kaže: »Svemir počinje više nalikovati na veliku misao nego na veliki stroj.«

Upravo sam dobio najnoviji klimatski izvještaj, alarmantniji nego što smo se bojali, a nekoliko je gorljivih novinara po svaku cijenu htjelo komentar. Dakle, nastala je prava medijska histerija oko tih pitanja.

Moram nakratko prekinuti razgovor, ali vraćam se potkraj popodneva. Uvjeravam te da poštujem tvoje uvjerenje, pa i više: uza sve -izme koje moramo danas priznati, cijenim te

nadasve kao osobu. Zato mi oprosti što ne vjerujem u tzv. »izvanosjetilne fenomene«.

Vidi ti njega! Slojevit si, sinko, nekoć sam te poznavala, a sad ću sročiti nekoliko riječi o Bakici Brusnici. Slutim kako si protiv, gotovo kao da te vidim kroz vrata i zid one noći kada si pušio bez prestanka, ali sada ćeš me čuti.

A ti si ridao, jecao kao dijete, morala sam te uljuljkivati. A što se dogodilo prije više od trideset godina kada smo bili ondje?

Pišeš da ne vjeruješ u neznane sile koje zadiru u naše živote. Drhtao si kao list kad smo se opet zaustavili uz brezik. A tijelo ne laže.

Dok smo se približavali, iznenada si me uhvatio za ruku. U ta smo se pradavna vremena na šetnji često držali za ruke, ali to što si me tad primio, bilo je nešto gotovo nečuvano. Shvaćala sam da je to valjda jer smo blizu pa se moraš na mene osloniti. Zato što si se bojao! Nisi bio izrazito smiren kao u breziku. Tvoj užas kod brezika nije bio od ovoga svijeta.

Imaš čvrstu šaku, Steinn. Ali ti se tresla!

I ja bjeh pod dojmom ozbiljnosti toga trenutka. Ali nekako staloženija od tebe, sigurnija u sebe, možda zato što sam već u početku stvorila svojevrsnu uvjerenost o onostranome. Meni je »paranormalno« normalno. Bila sam spremna da se ona materijalizira. Doduše, izraz »materijalizirati se« posve je sigurno pogrešan, jer nije bila materijalna. Možda se nije dala snimiti fotoaparatom. Bila je ono što zovemo *avet*. I povijest i parapsihologija pune su izvješća o takvim fenomenima, o tome kako se netko nekome ukazao, iako su te dvije osobe možda bile stotinama milja jedna od druge u fizičkome svijetu. Literatura obiluje, osim toga, pričama o ljudima koji su vidjeli i primili poruku nekoga tko je nedavno — ne umro, nego *uskrsnuo*. Naj-

poznatiji primjer očito je Isus. Međutim, živimo u izrazito materijalističkoj kulturi koja je gotovo posve zatvorena kontaktu s duhovnim — tj. onostranim. Čitaj Shakespearea, čitaj islandske sage, opet zirni u Bibliju i Homera. Ili počuj što različite kulture mogu reći o svojim šamanima i o precima.

Znaš — vjerujem da nas je taj incident ponajviše *tješio*. Ima nešto u onome što nazivaš njezinim »skečem«, mislila sam na to bezbroj puta. Nije nas gledala s predbacivanjem ni s mržnjom, nego blago. Smješkala se. Već je prešla na drugu stranu, a tamo mržnja ne postoji. Gdje nema materije, očigledno nema ni mržnje.

Onomad to bijaše uznemirujući doživljaj, i za nas dvoje, a i meni, bili smo izbezumljeni od straha, ali smo se ionako već cijeli tjedan užasavali. Da se pokazala, primila bih je raskriljenih ruku.

No taj se put nije pokazala...

Smrt ne postoji, Steinn. Ne postoje ni mrtvi.